

ΤΟ «ΟΧΙ ΤΟΥ 40»
ΚΑΙ Ο ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ Κ. ΙΩΑΝΝΗ ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ

Ἡ ἀπάντηση στὸν εἰσβολέα τῆς 28^{ης} Ὀκτωβρίου 1940 ἄνοιξε γιὰ τὸν ἑλληνικὸ λαὸ μία περίοδο ἀγώνα καὶ θυσίας, ἀλλὰ καὶ ἐπανεκτίμησης καὶ ἀναπροσαρμογῆς τῆς ἐθνικῆς μας πορείας. Ἐγινε ἐνεργὸς ἡ ἐνότητα ψυχῆς καὶ δράσης τοῦ λαοῦ μὲ τὶς Ἐνοπλες Δυνάμεις του γιὰ τὴν προστασία τῆς Πατρίδας. Ξεκίνησε μία ἀναμέτρηση ἐναντίον τῆς ξένης ἐπιβουλῆς, ἀλλὰ καὶ μία διαδικασία ἀναζητήσεων καὶ προετοιμασίας γιὰ τὸν τορπιλλισμό ἐνὸς ἀνθρώπινου κόσμου δημοκρατίας, εἰρήνης καὶ δημιουργίας. Ἡ ἐπιθετικὴ πρόκληση εἶχε οὐσιαστικὰ προαναγγελθεῖ μὲ τὸν τορπιλλισμό τῆς ΕΛΛΗΣ ἔξω ἀπὸ τὴν Τήνο στὴν ἑορτὴ τῆς Παναγίας. Ἀλλὰ καὶ ἐνωρίτερα εἶχε προετοιμασθεῖ μὲ τὴν ἔνοπλη κατάληψη τῆς Ἀλβανίας. Ἡ ἐπίθεση κατὰ τῆς χώρας συνδύασθηκε στὴ σκέψη καὶ τὴν ψυχὴ τῶν Ἑλλήνων μὲ τὰ ὀλοκληρωτικά, καταπιεστικά καὶ ἀπάνθρωπα καθεστῶτα τοῦ μεσοπολέμου. Ἡ ἄμεση καὶ ἀποφασιστικὴ ἑλληνικὴ κινητοποίηση ἀποτέλεσε ἀπάντηση στὴν ὕπουλη ἐπιθετικότητα ἀλλὰ καὶ καταδίκη τῶν φασιστικῶν καθεστώτων, ποὺ εἶχαν ἤδη προκαλέσει στὴν Εὐρώπη τὴν ἔκρηξη τοῦ Β' παγκοσμίου πολέμου.

Βαρυσήμαντο χαρακτηριστικὸ τῶν μηνῶν καὶ ἐτῶν ποὺ ἀκολούθησαν ὑπῆρξε ἡ διαρκῶς ἰσχυρότερη ἑλληνικὴ ἀντίθεση στὰ ἀδίστακτα καὶ ἀπάνθρωπα φασιστικὰ καθεστῶτα. Στὴν ἀντίκρουση καὶ ἀπόθνηξη τῶν εἰσβολέων, ἡ προστασία τῆς Πατρίδας καὶ τοῦ λαοῦ συνυφάνθηκε μὲ τὴν καταγγελία τῆς περιφρόνησης καὶ τοῦ βιασμοῦ τῶν ἐθνικῶν καὶ ἀνθρώπινων δικαιωμάτων. Κρίσιμη στὸν ἐθνικὸ συναγερμὸ τοῦ '40 ἦταν ἡ εὐρύτερη καὶ ἔντονη ἀνταπόκριση καὶ συμμετοχὴ τοῦ πνευματικοῦ κόσμου τῶν Ἑλλήνων, ποὺ ἐπιβεβαίωσε τὸ δεσμὸ μὲ τὸ Ἔθνος καὶ τὸ λαὸ τῶν ἀνθρώπων τοῦ στοχασμοῦ καὶ τοῦ λόγου, τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης. Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἰδιαίτερη ἰδεολογικὴ τους τοποθέτηση, στὰ κείμενα τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων ἐκφράστηκε καὶ ἡ κυρίαρχη συνείδηση τοῦ

λαοῦ. Ὁ πόλεμος γιὰ τὴν Πατρίδα ἦταν ἀπελευθερωτικός, ἀλλὰ καὶ καταδικαστικός κάθε εἴδους ὀλοκληρωτισμοῦ. Ἡ σύγκρουση συνδέθηκε μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ Μαραθῶνα καὶ τῆς Σαλαμίνας, ἡ ἀπόκρουση τοῦ εἰσβολέα μὲ τὴν ἀποκατάσταση τῶν δικαιωμάτων τοῦ λαοῦ. Ἡ ἑλληνικὴ ἀπάντηση ἀποτέλεσε τὴν πρώτη ἔνοπλη ἄρνηση ὑποταγῆς στὸν φασιστικὸ ἐπιδρομέα καὶ μῆνυμα λύτρωσης γιὰ ὅλους τοὺς εὐρωπαϊκοὺς λαούς. Ἡ ἀποτελεσματικὴ ἀπόκρουση ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες τῆς ἐπίθεσης, χαρακτηρίστηκε ἀπὸ ὑπεύθυνους σχολιαστὲς ὡς ἡ ἐκκίνηση τῶν διεργασιῶν ποὺ ὀδήγησαν στὴν κατάρρευση τοῦ φασιστικοῦ καθεστῶτος καὶ στὴν ἔξοδο τῆς Ἰταλίας ἀπὸ τὸν πόλεμο. Καὶ ἡ καθυστέρηση ἐξ αἰτίας τῆς ἑλληνικῆς ἀντίστασης τῆς κατάληψης τῆς Ἑλλάδας ἀπὸ τοὺς γερμανοὺς τὸ 1941, προκάλεσε τὴ μοιραία γιὰ τὶς δυνάμεις τοῦ Ἄξονα καθυστέρηση τῆς γερμανικῆς ἐπίθεσης κατὰ τῆς Σοβιετικῆς Ἐνωσης, μὲ ἀποφασιστικὲς ἀρνητικὲς συνέπειες γιὰ τοὺς ἐπιτιθέμενους. Παλαιότερες ἐκτιμήσεις καὶ πρόσφατες ἀποτιμήσεις παρουσιάζουν τὸ μέγεθος τῶν ἀπωλειῶν τῶν Ἑλλήνων σὲ ἀνθρώπους καὶ ὕλικές ζημιές, καθὼς καὶ τὴν εὐρύτερη συμβολὴ στὴν ἐξέλιξη καὶ τὸ νικηφόρο ἀποτέλεσμα τοῦ πολέμου τῶν δημοκρατικῶν καὶ ἀντιφασιστικῶν δυνάμεων.

Τὸ '40 ἔσπευσαν στὸ μέτωπο καὶ μεγαλύτεροι σὲ ἡλικία ἄνθρωποι τῆς διανόησης. Παρῶν ἦταν ἐκεῖ ἀπὸ τοὺς πρώτους ὁ Παναγιώτης Κανελλόπουλος. Ἀπὸ τοὺς νεώτερους, ὁ ποιητὴς Γιώργος Σαραντάρης, ἐτοιμοθάνατος μεταφέρθηκε ἀπὸ τὸ μέτωπο, ἐνῶ βαριά ἄρρωστος μετακινήθηκε στὰ Ἰωάννινα ὁ Ὀδυσσεὺς Ἐλύτης. Στὸ μέτωπο βρέθηκαν ἐπίσης οἱ ποιητὲς Νικηφόρος Βρεττάκος, Νίκος Ἐγγονόπουλος, ὁ δοκιμιογράφος Ζήσιμος Λορεντζάτος, ὅπως καὶ πεζογράφοι μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Ἄγγελος Βλάχος, ὁ Γιάννης Μπεράτης καὶ ὁ Κύπριος Λουκῆς Ἀκρίτας.

Σημαντικὴ ἦταν καὶ ἡ παρουσία καὶ κινητοποίηση τῶν καλλιτεχνῶν, ἰδιαίτερα τῶν ζωγράφων καὶ χαρακτῶν¹. Ἀπὸ τοὺς πρώτους

1. Βλ. Μαρία Λαδᾶ - Μινώτου, «ΤΟ ΕΠΟΣ ΤΟΥ '40 ΣΤΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΙΚΗ», Ἐπετηρὶς Ἰδρύματος Νεοελληνικῶν Σπουδῶν, Τόμος ὄγδοος, 1993-94, σελ. 99 καὶ ἐπόμενα.

στρατεύτηκαν οί Νικολῆς Χατζηκυριάκος - Γκίκας, Γιάννης Παππᾶς, Σπύρος Βασιλείου, Γιάννης Τσαρούχης, Διαμαντῆς Διαμαντόπουλος, Γιάννης Μόραλης, Κώστας Μαλάμος, Νίκος Νικολάου καὶ Γιάννης Σπυρόπουλος. Στὴν πρώτη γραμμὴ ὑπηρέτησε ὡς δεκανέας πολυβολητῆς ὁ Ἄλέξανδρος Ἄλεξανδράκης¹, πὸν προσέφερε ἀξιόλογο ἔργο ἀποτυπώνοντας στὸ χαρτὶ ἐπεισόδια ἀπὸ τὸ μέτωπο. Ὁμάδα ἀποτελούμενη ἀπὸ τοὺς ζωγράφους Οὐμβέρτο Ἀργυρό, Πάνο Εὐθυμιάδη καὶ Χάρη Παπαχαλαράμους, καθὼς καὶ τὸ γλύπτη Φωκίωνα Ρώκ, ἀπεστάλη στὸ μέτωπο μὲ σκοπὸ νὰ ἀπεικονίσουν οἱ καλλιτέχνες ἐπεισόδια τοῦ πολέμου. Τὸ ἔργο τους παρουσιάστηκε στὴν Ἀθήνα, σὲ ἔκθεση μὲ τίτλο «Ἐντυπώσεις ἀπὸ τὸ Μέτωπο», πὸν παρέμεινε ἀνοικτὴ ἕως τὶς παραμονὲς τῆς εἰσόδου τῶν Γερμανῶν στὴν Ἀθήνα.

Σχεδὸν ἀμέσως ὀργανώθηκαν κοινὲς ἐνέργειες πνευματικῶν ἀνθρώπων: Δύο ἐβδομάδες μετὰ τὴν 28^η Ὀκτωβρίου δεκαεξὶ Ἑλληνες «τοῦ πνεύματος καὶ τῆς τέχνης», οἱ Κωστῆς Παλαμᾶς, Σπύρος Μελαῆς, Ἄγγελος Σικελιανός, Σωτήριος Σκίπης, Δημήτριος Μητρόπουλος, Νίκος Βέης, Κώστας Δημητριάδης, Κωνσταντῖνος Παρθένης, Ἰωάννης Γρυπάρης, Γιάννης Βλαχογιάννης, Στρατῆς Μυριβήλης, Κώστας Οὐράνης, Μιλτιάδης Μαλακάσης, Γρηγόριος Ξενόπουλος, Ἄλέξανδρος Φιλαδελφεύς καὶ Ἄριστος Καμπάνης, ἀπευθύνονται στοὺς «ἀδελφούς των ὄλου τοῦ κόσμου» — ὅπως τοὺς ἀποκαλοῦν —, γιὰ νὰ ζητήσουν «τὴν εἰσφορὰ τῶν ψυχῶν καὶ τὴν ἐπανάσταση τῶν συνειδήσεων..., τὴν ἄγρυπνη παρακολούθηση καὶ τὴν ἐνέργεια γιὰ ἕναν καινούργιο πνευματικὸ Μαραθῶνα».

Σὲ μιὰν ἀντίστοιχη προκήρυξη, 34 «νέοι συγγραφεῖς τῆς Ἑλλάδος» στέλνουν μῆνυμα... στοὺς «συναδέλφους καὶ συνοδοιπόρους τους ...τοῦ κόσμου ὀλοκλήρου», ὅπου τονίζεται... «ὅτι ὁ φασισμὸς βαδίζει πρὸς τὸ θάνατο... θὰ τὸν σκοτώσει τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα... — ἡ Ἑλλάδα πολεμᾷ γιὰ τὴ μοῖρα τοῦ Κόσμου...». Στὴν πρωτοβουλία αὐτὴ μετεῖχαν οἱ: Ἑλλη

1. Βραβεύτηκε μετὰ θάνατον ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία «ὅτι τοῦ πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς πολέμου 1940-41, σκιαγραφίας ἀπεικάσας, οὐ μετρίως τῷ ἔθνει συνεβάλετο».

Ἀλεξίου, Ἡλίας Βενέζης, Νικηφόρος Βρεττάκος, Ἀλκ. Γιαννόπουλος, Κωνσταντῖνος Δημαρᾶς, Ὀδυσσεύς Ἐλύτης, Γιώργος Θεοτοκάς, Ἄλκης Θρύλος, Λιλὴ Ἰακωβίδη, Μ. Καραγάτσης, Σωκράτης Καραντινός, Θρ. Καστανάκης, Γιώργος Κατσίμπαλης, Γ. Κοτζιούλας, Α. Κουκουλάς, Φ. Μιχαλόπουλος, Γ. Μυλωνογιάννης, Α. Νάκου, Μ. Νικολαΐδης, Δ. Νικολαρεΐζης, Τ. Μπάρλας, Ἀσημάκης Πανσέληνος, Σ. Παπαδάκη, Μ. Παπανικολάου, Κλέων Παράσχος, Θανάσης Πετσάλης, Γιώργος Σεφέρης. Τατ. Σταύρου, Ἄγγελος Τερζάκης, Κ. Τσάκος, Δ. Φωτιάδης, Πέτρος Χάρης, Γ. Χατζίνης, Αἰμίλιος Χουρμούζιος.

Κήρυγμα πατριωτισμοῦ ἀποτελοῦν οἱ στίχοι τοῦ Παλαμᾶ ποὺ δημοσιεύονται δώδεκα ἡμέρες μετὰ τὴν εἰσβολή:

«.....Μεθύστε μὲ τ' ἀθάνατο κρασί τοῦ '21».

Ἐνθουσιαστικὸς εἶναι ὁ Σικελιανὸς στὰ πολλὰ κείμενά του, πάνω στὸ ΟΧΙ καὶ τὸν πόλεμο. Στὸ ποίημα «Ἡ Ἑλλάδα σκώνεται καὶ τρώει τὸν ξένο», ὁ Σικελιανὸς τελειώνει μὲ τὴ στροφή:

Ὅμπρός κι' ἡ Ἑλλάδα σκώθηκε

καὶ διασκορπáει τὰ σκότη

Ἀνάστα ἡ Ἀνθρωπότη

κι' ἀκολούθα τὴν Ὅμπρός.

Ἀντίστοιχη εἶναι καὶ ἡ δευτέρα παράγραφος σὲ μεταγενέστερο κείμενό του:

Ὡ δικαίωση ὄλων τῶν Ἑλληνικῶν ἀγώνων,

Ὡ ὕψιστη ἠθικὴ στροφή

μέσα στὸ χάος ὀλόκληρου τοῦ Κόσμου,

Ὡ γιγάντεια, πλέρια ἱστορικὴ καταβολή,

ἀπὸ τὴν ὁποία νικητές, οἱ Ἕλληνες,

θὰ ξεκινήσουν αὔριο πρωτοπόροι τῆς πνευματικῆς ἀνάπλασης

ὀλόκληρης τῆς γῆς.

Βαθιὰ συναισθηματικὴ, συμβολικὴ καὶ πανηγυρικὴ, εἶναι ἡ κατάληξη τοῦ Ἐλύτη στὸ «Ἔσμα Ἡρωϊκὸ καὶ Πένθιμο»:

Τώρα χτυπάει πιὸ γρήγορα τ' ὄνειρο μέσ' τὸ αἶμα

τοῦ κόσμου ἢ πιὸ σωστὴ στιγμὴ σημαίνει:

Ἐλευθερία.

Ἑλληνες μέσ' στὰ σκοτεινὰ δείχνουν τὸν δρόμο:

Ἐλευθερία

— *γιὰ σένα θὰ δακρύσει ἀπὸ χαρὰ ὁ ἥλιος.*

Σκηνὲς ἀπὸ τὸν πόλεμο τοῦ '40 καὶ ἐπεισόδια ἀπὸ τὰ μετόπισθεν ἀπεικόνισαν στὰ ἔργα τους καὶ οἱ εἰκαστικοὶ χρονικογράφοι τῆς ἐκστρατείας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῶν Βαλκανικῶν Πολέμων Γεώργιος Προκοπίου¹ καὶ Θάλεια Φλωρᾶ - Καραβία². Πολλοὶ ἄλλοι καλλιτέχνες φιλοτέχνησαν ἔργα ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὸν Ἀγώνα τοῦ '40, μεταξὺ τῶν ὁποίων οἱ Περικλῆς Βυζάντιος, Γεώργιος Γουναρόπουλος, Ἔκτορας Δούκας, Κωνσταντῖνος Παρθένης, Πολύκλειτος Ρέγκος. Ἐξχωρίζουν τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ Σπύρου Βασιλείου καὶ τῶν Τάσσου (Ἀλεβίζου), Γιάννη Κεφαλληνοῦ καὶ τῆς Βάσως Κατράκη, μεταξὺ πολλῶν ἐπωνύμων καὶ ἀνωνύμων ἀπὸ τὸν κύκλο τῆς Σχολῆς Καλῶν Τεχνῶν. Ἐξχωριστὴ θέση κατέχουν οἱ λαϊκὲς λιθογραφίες στὴν ἀπεικόνιση τοῦ χρονικοῦ τοῦ πολέμου³ κατὰ τὴν παράδοση τῆς λαϊκῆς εἰκαστικῆς συμμετοχῆς στὰ μεγάλα ἐθνικὰ γεγονότα, πού ξεκινᾷ ἀπὸ τὸν ἀπελευθερωτικὸ ἀγώνα καὶ τὸν Μακρυγιάννη, τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους καὶ τὴν μικρασιατικὴ καταστροφή.

Ἐντυπωσιακὴ ἐπίσης ὑπῆρξε ἡ γελοιογραφικὴ παραγωγή πού μὲ δεξιοτεχνία καὶ δύναμη ἐξέφρασε τὴ στάση καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ. Μεταξὺ τῶν γελοιογράφων διακρίθηκε στὴ γενικότερη συνείδηση ὁ Φωκίων Δημητριάδης, ἀλλὰ καὶ ὁ Σταμάτης Πολενάκης.

Εὐρύτατη ἀπήχηση εἶχαν ἐπίσης τραγούδια Ἐπιθεωρήσεων τοῦ '40

1. Στὰ 70 χρόνια του ζήτησε τὸ 1940 νὰ πάει στὸ Μέτωπο, ὅπου βρισκόνταν καὶ οἱ δύο γιοὶ του.

2. Στὰ 70 χρόνια της ἐπίσης ἀποτύπωσε σκηνὲς ἀπὸ τὶς δραστηριότητες τῶν Ἑλληνίδων, ιδιαίτερα στὰ νοσοκομεῖα, τὰ καταφύγια καὶ τὰ κέντρα φροντίδας γιὰ ρουχισμό.

3. Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἐπετείου τοῦ ΟΧΙ καὶ τὴ συμπλήρωση πενήντα ἐτῶν ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἀθήνας, παρουσίασε ἐφέτος ὑπὸ τὴν ἐποπτεία τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Π. Τέτση, ἔκθεση «Λαϊκῆς Εἰκονογραφίας γιὰ τὸ Ἔπος τοῦ '40» ἀπὸ τὴ συλλογὴ τοῦ Ἐθνικοῦ Ἱστορικοῦ Μουσείου.

που ἐκλεκτοὶ καλλιτέχνες τραγουδῆσαν μεταφέροντας τὴ σκωπτικὴ διάθεση μὲ τὴν ἀποφασιστικότητα καὶ τὸν ἐνθουσιασμό τῆς ἐποχῆς.

Στὴ συμπλήρωση τοῦ πρώτου χρόνου ἀπὸ τὸ ΟΧΙ, κάτω ἀπὸ τὴν ἔνοπλη κατοχὴ τῆς χώρας καὶ παρὰ τὶς ὁδηγίες τῶν ὑπευθύνων, μέσα σὲ κλίμα ἀναβρασμοῦ τῶν φοιτητῶν, ὁ Κωνσταντῖνος Τσάτσος ἐκφωνεῖ τὴ βαρυσήμαντη ὁμιλία του στὸ κεντρικὸ ἀμφιθέατρο τοῦ Πανεπιστημίου, ποὺ εἶχαν κατακλύσει οἱ φοιτητές. Τόνισε ιδιαίτερα τὰ ἀκόλουθα:

«...Τοποθετημένη στὸ σύνορο τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ ἢ φυλῆ μας δέχθηκε συχνὰ τὶς ἐπιθέσεις τῶν βαρβάρων, ποὺ ἔρχονταν νὰ τὴν καταλύσουν. Στὴν ἀρχαιότητα μὲ τοὺς μηδικοὺς πολέμους δὲν ἔσωσε τὸν θησαυρὸ ποὺ ὀνομάζομε Εὐρωπαϊκὸ Πολιτισμὸ; Στους μέσους χρόνους ἐπὶ χίλια χρόνια ἔφραξε τὶς πύλες τῆς Νότιας Εὐρώπης καὶ προφύλαξε τὴν ἀρχαία κληρονομιά, ὥσπου νὰ ἀνδρωθοῦν ἄλλοι λαοὶ καὶ νὰ τὴν ἀξιοποιήσουν. Καὶ στους νέους χρόνους ἀνάλογους ἀγῶνες ἀγωνίστηκε ἡ φυλὴ μας... Μόλις ἐγκαταλείψετε τὰ φοιτητικὰ ἐδῶλια... θὰ πρέπει νὰ ἀνεβῆτε στὸ ἐπίπεδο τῆς πολιτικῆς συνείδησης... πρέπει ἀπὸ νωρὶς νὰ ἀνδρωθεῖτε πολιτικὰ καὶ μὲ σοβαρότητα καὶ μ' ὠριμότητα νὰ ἀντιμετωπίζετε τὰ προβλήματα τοῦ κοινωνικοῦ μας βίου καὶ προπαντὸς μὲ τὸ βαθὺ αἶσθημα τῆς ἱστορικῆς εὐθύνης ποὺ σᾶς βαρύνει...».

Ἡ πολιτειακὴ ἀνωμαλία ἦταν σοβαρὴ στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς δεκαετίας τοῦ '30 καὶ βέβαια ὀξεία καὶ βαρύτερη ἡ ἐθνικὴ ἀνωμαλία κατὰ τὸν πόλεμο καὶ τὴν κατοχὴ, ἀλλὰ καὶ ἔντονη ἡ ἀναταραχὴ κατὰ τὴν ἐμφύλια περιπέτεια ποὺ ἀκολούθησε τὸν πόλεμο. Στὴ μακρὰ αὐτὴ περίοδο παρέμεινε ἀμετακίνητη ἡ ἀφοσίωση τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ κόσμου στὴ Δημοκρατία. Τὸ δημοκρατικὸ ἰδεῶδες πυροδοτεῖ τὶς ἐθνικὲς ἐξάρσεις καὶ ἐνδυναμώνει τὴν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ἐνωτικὴ ἐπικοινωνία, ποὺ θεμελίωσε καὶ τὴν μεταπολεμικὴ ἀνόρθωση καὶ ἀνασυγκρότηση καθὼς καὶ τὴ διεκδίκηση καὶ ἐξασφάλιση τῆς θέσης τῆς χώρας στὴ μεταπολεμικὴ διεθνή ἀναδιοργάνωση. Ἀκόμη, καὶ παρὰ τὴν κατάργηση τῆς δημοκρατίας καὶ τὴν ἀνωμαλία στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς δεκαετίας τοῦ '60 καὶ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς δεκαετίας τοῦ '70, ἡ πνοὴ τῆς δημοκρατικῆς καὶ ἐθνικῆς ἐνότητας στήριξε τὴν πολιτειακὴ ἀνασύνταξη τοῦ

1974 και τὴν ἐπιβεβαίωση καὶ κατοχύρωση τῆς θέσης τῆς χώρας στὶς εὐρωπαϊκὲς ἐξελίξεις. Ἡ ἐκτροπὴ τῆς ἑπταετίας 1967-74 ἀντιμετωπίσθηκε καὶ πάλι μὲ δημοκρατικὴ συσπείρωση καὶ συλλογικὴ καταδίκη τῶν ἐγκληματικῶν ἐνεργειῶν τοῦ 1974, ποὺ προφητικὰ προέβλεψε ὁ Σεφέρης στὴ βαρυσήμαντὴ δήλωσή του τὸν Μάρτιο τοῦ 1969:

«Κλείνουν δύο χρόνια —εἶπε τότε ὁ ποιητὴς— ποὺ μᾶς ἔχει ἐπιβληθεῖ ἓνα καθεστῶς... ἀντίθετο μὲ τὰ ιδεώδη γιὰ τὰ ὁποῖα πολέμησε ὁ κόσμος μας καὶ τόσο περίλαμπρα ὁ λαός μας στὸν τελευταῖο παγκόσμιο πόλεμο... Ὅλοι πιά τὸ διδάχτηκαν καὶ τὸ ξέρουν πὼς στὶς δικτατορικὲς καταστάσεις ἡ ἀρχὴ μπορεῖ νὰ μοιάζει εὐκολη, ὅμως ἡ τραγωδία περιμένει ἀναπότρεπτα στὸ τέλος».

Τὸ πνεῦμα ἐπικοινωνίας καὶ συνοχῆς τοῦ λαοῦ κατὰ τὴν ἑπταετία, ἰδιαίτερα τῶν νέων καὶ τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων, στήριξε καὶ τὴν ἐπιδίωξη ἀνανέωσης κατὰ τὴν τελευταία εἰκοσαετία.

Ἡ μακρὰ συνέχεια καὶ ὁ δυναμισμὸς τοῦ Ἑλληνισμοῦ θεμελιώνεται στὶς ψυχικὲς καὶ πνευματικὲς του δυνάμεις, ποὺ ἐξασφαλίζουν καὶ τὴν ἱκανότητα προσαρμογῆς του στὶς παγκόσμιες ἀλλαγές — χωρὶς νὰ ἀλλοιώνεται ἡ ἐθνικὴ μας συνείδηση καὶ ἰδιαιτερότητα. Ἡ σύγχρονη ἔκφραση τοῦ πατριωτισμοῦ τῶν Ἑλλήνων, σὲ ὀργανικὴ ἀντιστοιχία πρὸς τὸ ΟΧΙ τοῦ '40, ὑπαγορεύει τὸ ΝΑΙ στὴ μεγάλη ἐθνικὴ κινητοποίηση ποὺ τῶρα ἀπαιτεῖται γιὰ νὰ οἰκοδομηθεῖ ἓνα σύγχρονο καὶ δημιουργικὸ κράτος καὶ μιὰ ἰσχυρὴ καὶ σταθερὴ ἑλληνικὴ παρουσία καὶ ἐπιρροή στοὺς μεγάλους σύγχρονους μετασχηματισμούς, ποὺ θὰ κυριαρχήσουν στὸν 21ο αἰῶνα.

*

* *

Δὲν ἀποτελεῖ εἰδωλολατρικὴ προσήλωση ὁ πατριωτισμὸς τῶν Ἑλλήνων, ἀφοῦ εἶναι ριζωμένος στὸ δεσμὸ του λαοῦ μὲ τὴ γῆ καὶ τὴν ἱστορία καὶ πολιτισμικὴ του παράδοση, ποὺ προασπίστηκαν γενεὲς Ἑλλήνων. Τὴν ὀργανικὴ συνέχεια τοῦ Ἑλληνισμοῦ συγκροτεῖ ἡ παράδοση τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδοξίας, ὁ βυζαντινὸς κόσμος καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς ἐλ-

ληνιστικῆς καὶ ἀρχαιοελληνικῆς δημιουργίας καὶ ἐπιρροῆς. Ὁ πατριωτισμὸς τῶν Ἑλλήνων ἀποτελεῖ ψυχικὸ πλοῦτο καὶ πνευματικὴ δύναμη καὶ ἐπιβεβαιώνει τὴν ὀργανικὴ συνέχεια τοῦ λαοῦ μέσα στοὺς αἰῶνες καὶ τὴν ἰκανότητα ἀνανέωσης καὶ προσαρμογῆς του στὶς παγκόσμιες ἀλλαγές καὶ τοὺς νέους μεταβαλλόμενους συσχετισμοὺς δυνάμεων. Δὲν εἶναι μόνον συναισθηματικὸ βίωμα ὁ ἐλληνικὸς πατριωτισμὸς, οὔτε κυριαρχεῖται ἀπὸ ἀντίθεση ἢ ἐκδικητικὴ στάση ἀπέναντι σὲ ἄλλους λαοὺς — ἀλλ' ἐνδυναμώνεται καὶ ὀλοκληρώνεται μὲ τὴν πνευματικὴ ἐπεξεργασία καὶ ἀξιοποίηση ὄλων τῶν παραγόντων ποὺ ἐκφράζουν τὴν περιφρούρηση τῶν ἐδαφικῶν, ἱστορικῶν καὶ πνευματικῶν στοιχείων ποὺ συνθέτουν τὴν ἐθνικὴ μας ἰδιοτυπία καὶ ὀρίζουν τὴ θέση καὶ πορεία τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Δὲν εἶναι μόνον βίωμα ἢ ἔμπνευση ὁ πατριωτισμὸς τῶν Ἑλλήνων, οὔτε παθητικὴ προσήλωση στὰ στοιχεῖα τῆς ἐθνικῆς μας ταυτότητας. Εἶναι καὶ ἡ ἐνεργὸς στάση ποὺ ἀπαιτεῖ ὑπεύθυνο ἔργο. Συνδέεται ὁ πατριωτισμὸς τοῦ λαοῦ μας μὲ τὴ συνεχῆ ἐγρήγορησιν πάνω στὸ σύνολο τῶν παραγόντων, θετικῶν ἢ ἀρνητικῶν, ποὺ στεριώνουν ἢ ἀπειλοῦν τὴν ἐδαφικὴ μας ἀκεραιότητα καὶ ἐπηρεάζουν τὴν ἐθνικὴ μας πορεία. Ἡ ἱστορία ἀποδεικνύει τὴν ἰκανότητα καὶ ἔφεση τῶν Ἑλλήνων νὰ ξεπερνοῦν ἀρνητικὲς περιόδους καὶ νὰ ἀναζητοῦν καὶ ἀνευρίσκουν τὸ δρόμο τῆς προκοπῆς καὶ τῆς δημιουργίας. Τὸ ὑποσυνείδητο τοῦ λαοῦ ἔχει θησαυρίσει πλούσια ἐμπειρία καὶ ἀπὸ μακριὰ διαισθάνεται τοὺς κινδύνους ποὺ διαγράφονται ἀλλὰ καὶ τὶς προοπτικὲς ποὺ διανοίγονται. Τὸ αἰσθητήριον αὐτὸ ὑπαγορεύει τώρα ὀλοένα πιὸ συγκροτημένο δημόσιον ἔργο καὶ ἀποτελεσματικὴ ἐλληνικὴ συμμετοχὴ στὰ εὐρωπαϊκὰ καὶ διεθνῆ κέντρα ἐξουσίας. Ἐπιβάλλεται βέβαια διεθνῶς δεσμευτικὰ νὰ καθιερωθεῖ καὶ διαδικαστικὰ νὰ κατοχυρωθεῖ ὁ σεβασμὸς τῆς δημοκρατίας καὶ τῆς εἰρήνης, καθὼς καὶ ἡ συνεπὴς προστασία τῶν ἀνθρωπίνων καὶ μειονοτικῶν δικαιωμάτων, ἀλλὰ καὶ νὰ προστατευθεῖ ἡ ζωὴ καὶ νὰ ἐνισχυθεῖ ἡ ὀικονομικὴ ἀνάπτυξη τῶν λαῶν τοῦ Τρίτου Κόσμου. Πρέπει νὰ καταπολεμηθοῦν παντοῦ οἱ φυλετικὲς ἀντιθέσεις καὶ οἱ ἔνοπλες συγκρούσεις, καθὼς καὶ ἡ πείνα καὶ οἱ ἀρρώστιες σ' ὀλόκληρη τὴ γῆ, μὲ ἰδιαίτερη προσοχὴ

στις μεγάλες απειλές έναντίον τῶν παιδιῶν στὸ σύγχρονο κόσμο. Αὐτὸς εἶναι ὁ μόνος δρόμος γιὰ νὰ οἰκοδομηθεῖ ἓνα πειστικὸ καὶ ἀποτελεσματικὸ σύστημα διεθνοῦς συνεργασίας καὶ ἀλληλεγγύης.

Ἡ συμμετοχὴ τῆς Ἑλλάδας στοὺς μετασχηματισμοὺς καὶ τὶς ἐξελίξεις αὐτὲς ἀπαιτεῖ στὸν τόπο μας δημιουργικὸ καὶ συνεπῆ δημόσιο βίον, γιὰ νὰ ἐξασφαλισθοῦν σταθερὸ καὶ γόνιμο ἔργο, δυναμικὸς ἐκσυγχρονισμὸς γιὰ ἰσχυρὴ ἀνάπτυξη τῆς χώρας. Εἶναι ἐπιτακτικὴ ἡ ἐξυγίανση σὲ βάθος καὶ μὲ διάρκεια τῶν δημοσίων οἰκονομικῶν, ἡ ἐξαφάνιση τῶν ἐλλειμμάτων καὶ ὁ δραστηκὸς περιορισμὸς τῆς ἐξάρτησης ἀπὸ δημόσιο δανεισμὸ γιὰ νὰ ἀξιοποιηθοῦν συστηματικὰ οἱ παραγωγικὲς δυνάμεις τοῦ λαοῦ καὶ τῆς χώρας. Δὲν σημαίνουν αὐτὰ ὑποταγὴ σὲ ξένες ἐπιταγές. Εἶναι ἐξ ἀντικειμένου προϋποθέσεις γιὰ νὰ ἰσχυροποιηθεῖ ἡ πρόοδος τοῦ λαοῦ καὶ ἡ ἀξιοπιστία τῆς χώρας καὶ τὸ βᾶρος τῶν ἐλληνικῶν διεθνῶν πρωτοβουλιῶν καὶ προτάσεων. Εἶναι καὶ ὁ μόνος δρόμος γιὰ νὰ κατοχυρωθεῖ καὶ ἐνισχυθεῖ ἡ ἀμυντικὴ μας θωράκιση ἀπέναντι σὲ ξένες ἀνεύθυνες καὶ προκλητικὲς ἐνέργειες, ἀλλὰ καὶ γιὰ ν' ἀνανεωθεῖ καὶ ἀνυψωθεῖ ἡ Παιδεία στὴν Ἑλλάδα, μὲ συστηματικὴ κατάρτιση τῶν νέων ἀνθρώπων στὴ σύγχρονη ἐπιστήμη καὶ τὶς ἐφαρμογές της, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν ἐμπλουτισμὸ τους στὰ στοιχεῖα τῆς πολιτισμικῆς μας παράδοσης... Εἶναι ἐπιτακτικὴ μία νέα ἀντίληψη δημόσιας εὐθύνης καὶ ἐπιτελικῆς ὀργάνωσης, γιὰ ν' ἀντιμετωπισθοῦν τὰ κρίσιμα προβλήματα τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ τόπου. Ἐπιβάλλεται ὑπεύθυνος συνολικὸς σχεδιασμὸς καὶ ἔγκαιρη ἀκριβῆς ἐφαρμογὴ του. Ἡ σωστὴ κατασκευὴ τῆς ἀπαραίτητης ὑποδομῆς, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸν ἀποκλεισμὸ κάθε αὐθαιρεσίας, εἶναι δυνατὸ ν' ἀποτρέψουν στὸ μέλλον τὶς σοβαρὲς ἀπώλειες ζωῆς καὶ τὶς ἐκτεταμένους ὕλικες καταστροφὲς ποὺ προκλήθηκαν ἀπὸ τὶς ραγδαῖες βροχὲς πρὶν ἀπὸ λίγες ἡμέρες, μὲ γενικὴ ἐξάρθρωση ὁλόκληρης τῆς χώρας. Ἡ μεγάλῃ αὐτῇ ἀνωμαλία ὀφείλεται κυρίως σὲ βαρύτερη κυβερνητικὴ ἀνεπάρκεια ἐπὶ πολλὰς δεκαετίες.

Ἡ εὐρύτερη κινητοποίηση γιὰ σύγχρονο καὶ σταθερὸ, δημιουργικὸ κυβερνητικὸ ἔργο, συνδέεται μὲ συστηματικὴ, ὀργανικὴ συνεννόηση μεταξὺ τῶν πολιτικῶν δυνάμεων τοῦ τόπου πάνω στοὺς χειρισμοὺς τῶν

μεγάλων θεμάτων, ἔξω ἀπὸ μικροκομματικὲς ἀντιπαραθέσεις. Ὁ δημόσιος βίος μας χρειάζεται ἀνανέωση, ὄχι γιὰ νὰ προσαρμοσθοῦμε σὲ ξένα πρότυπα, ἀλλὰ γιὰ νὰ ξεπεράσουμε τὶς δυσχέρειες τῶν ἀλλαγῶν καὶ ν' ἀξιοποιήσουμε σωστὰ τὶς εὐκαιρίες ποὺ διανοίγονται. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς μπορεῖ νὰ ἐπιτύχει ἐγκαίρως τὸν κρίσιμο αὐτὸ μετασχηματισμό. Εἶναι ὅμως κορυφαία ἐθνικὴ ἐπιδίωξη ἡ ἐνδυνάμωση τῆς λειτουργίας τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους μὲ συνέπεια καὶ ἀκρίβεια πρὸς ὅλες τὶς κατευθύνσεις.

Ἡ κινητοποίηση αὐτὴ καὶ πορεία ἀνταποκρίνεται σὲ μιὰ βαθύτερη καὶ εὐρύτερη ἀντίληψη τοῦ ἑλληνικοῦ πατριωτισμοῦ: ἐκφράζει τὴν τιμὴ καὶ προσήλωση στὸ ἠρωικὸ ΟΧΙ καὶ ἀποτελεῖ σύγχρονη προέκταση καὶ ἀντιστοιχία στὸ πνεῦμα τοῦ '40.

*

* *

Ἡ θυσία καὶ τὰ ἐπιτεύγματα, ἡ συμβολὴ καὶ ἡ ἱστορία τοῦ κάθε λαοῦ, θεμελιώνουν τὴν προσδοκία διεθνoῦς ἀναγνώρισης τῶν στοιχείων ποὺ συνθέτουν τὴν ἐθνικὴ του ζωὴ καὶ παράδοση. Ἐπιβεβαιώθηκε ὅμως, ἀκόμη καὶ πρόσφατα, ὅτι ἡ διεθνὴς ἀνταπόκριση, σὲ εὐλογες, θεμελιωμένες προτάσεις ἐθνικῆς σημασίας γιὰ ἓνα λαό, ἐπιτυγχάνεται σχεδὸν πάντοτε μόνο σὲ συνδυασμὸ μὲ χειρισμοὺς ποὺ συνδέονται μὲ μεταβαλλόμενους διεθνεῖς συσχετισμοὺς συμφερόντων καὶ ἐπιρροῶν — σπανίως σὲ ἐφαρμογὴ ἀρχῶν γενικῆς σημασίας καὶ ἀποδοχῆς. Ἡ διαπίστωση αὐτὴ ὑπαγορεύει σὲ κάθε χώρα, καὶ βέβαια στὴν Ἑλλάδα, ἀδιάκοπη ἐγρήγορη καὶ συμμετοχὴ στὶς ἐξελίξεις τοῦ μεταβαλλόμενου κόσμου, μὲ διεθνῶς ἀναγνωρισμένη, σταθερὴ παρουσία καὶ πειστικὸ λόγο πάνω στὰ θέματα ποὺ στὴν ἐποχὴ μας εὐρύτερα ἀπασχολοῦν τοὺς λαούς.

Ἡ προσέγγιση στὸν 21^ο αἰῶνα συνδυάζεται μὲ ἐπαναστατικὴ πρόοδο τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν ἐφαρμογῶν της καὶ μὲ ἐπιταχυνόμενη διεύρυνση τῆς παγκόσμιας ἐπικοινωνίας καὶ τῶν συναλλαγῶν μεταξὺ τῶν λαῶν καὶ τῶν κρατῶν τους. Ἡ δυναμικὴ αὐτὴ συνυφαίνεται μὲ νέες ἀρχές, μεθόδους καὶ ἐπιδιώξεις στὶς εὐρωπαϊκὲς καὶ τὶς παγκόσμιες σχέσεις. Ἡ

ἐνίσχυση τῆς ἐθνικῆς μας προκοπῆς καὶ παρουσίας ἐξαρτᾶται ὀλοένα περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀδιάκοπη ἐφαρμογὴ καὶ τὴν ἀποτελεσματικὴ ἀξιοποίηση ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τῶν νέων ἀντιλήψεων καὶ διαδικασιῶν, γιὰ τὴ θεμελίωση καὶ ἱκανοποίηση δικαιωμάτων καὶ εὐλογων προσδοκιῶν καὶ ἐπιδιώξεων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἡ προόδος καὶ προστασία τοῦ λαοῦ καὶ τῆς χώρας βρίσκονται σὲ διαρκῶς στενότερη ἀλληλεξάρτηση μὲ τὴν οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ μας πρόοδο σ' ἓναν κόσμον διαρκῶς εὐρύτερων πολυεθνικῶν ἐνοτήτων.

Πενήντα τέσσερα χρόνια ἐφέτος μετὰ τὸ '40, ἡ ἐπέτειος τοῦ ΟΧΙ συνυφαίνεται μὲ τὸν προβληματισμὸ καὶ προσανατολισμὸ τῆς ἐθνικῆς μας πορείας μέσα στὶς μεγάλες σύγχρονες ἀλλαγές. Ὅρισμένες ἀπόψεις στὴν Ἑλλάδα τονίζουν τὴν ἀπειλὴ οἰκονομικῆς ἀποδυναμώσεως τῆς χώρας μας, ἐξ αἰτίας τοῦ ἀνταγωνισμοῦ καὶ τῶν πιέσεων ἀπὸ τὶς οἰκονομικὰ ἰσχυρὲς χῶρες — ἐνῶ μία ἄλλη κατεύθυνση ἀναλυτῶν, ἐπισημαίνει τὴν ἀπειλὴ διάβρωσης τῆς ἐθνικῆς μας ταυτότητας ἀπὸ βαθιὰ ριζωμένη ἀντίθεση «τῆς Δύσεως» πρὸς τὸν ἑλληνορθόδοξο κόσμον. Τὰ ἐπιχειρήματα αὐτὰ ἐπίμονα ὑποστηρίχθηκαν κατὰ διαφόρους τρόπους στὴν Ἑλλάδα στὶς δεκαετίες τοῦ '60 καὶ '70. Ἐπαναλαμβάνεται σήμερον ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι ὑπονομεύεται καὶ ἀποδυναμώνεται ἡ ἑλληνικὴ μας ταυτότητα, σκέψη καὶ δράση ἀπὸ διεκδικήσεις καὶ ἐπιρροὲς ξένες πρὸς τὶς πηγὲς καὶ κατευθύνσεις τῆς πνευματικῆς μας παράδοσης, μὲ συμπτώματα ἀδιαφορίας ἢ ἀντιπαράθεσης τῶν ξένων σὲ σοβαρὰ ζητήματα ἑλληνικῆς ἐθνικῆς σημασίας. Οἱ ἰσχυρισμοὶ αὐτοὶ ἐπηρεάζουν καὶ τὴ σαφήνεια καὶ σταθερότητα καθὼς καὶ τὸ βαθύτερον προσανατολισμὸ τῆς χώρας καὶ τῆς δημόσιας ζωῆς μας. Τὰ θέματα αὐτὰ ἀναφέρονται στοὺς νέους διεθνεῖς συσχετισμοὺς δυνάμεων, ἀλλὰ καὶ στὶς ἀνεύθυνες διεκδικήσεις καὶ ἐνέργειες διαφόρων χωρῶν ποὺ ἐντείνονται μέσα στὴν ἀστάθεια τῶν τελευταίων χρόνων. Δὲν εἶναι ἄσχετα τὰ συμπτώματα αὐτὰ πρὸς τὰ προβλήματα καὶ τὶς προοπτικὲς τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς —σὲ ἀντιστοιχία πρὸς τὶς ἐμπειρίες τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὅταν ἀπάντησε μὲ τὸ ΟΧΙ τοῦ '40. Στὰ σοβαρὰ αὐτὰ θέματα ἀναφέρονται οἱ ἀκόλουθες τελικὲς παρατηρήσεις:

Ἡ οἰκοδόμησις τῆς εἰρήνης μετὰ τὸ τέλος τοῦ Β' παγκοσμίου πολέμου στηρίχθηκε στὶς σημαντικὲς ἀποφάσεις καὶ πρωτοβουλίας ποὺ θεμε-

λίωσαν καὶ προωθοῦν τὴν ἔνωση τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν. Συνδυάσθησαν οἱ ἐνέργειες ἐκεῖνες μὲ ἀποκλεισμό τῆς παραβίασης τῶν συνόρων καὶ γενικὴ κατοχύρωση τῆς δημοκρατίας καὶ τοῦ σεβασμοῦ τῶν ἀνθρωπίνων καὶ μειονοτικῶν δικαιωμάτων. Οἱ ἐπιδιώξεις ὅμως αὐτὲς εἶναι ἀνάγκη νὰ στηριχθοῦν σὲ διαρκῶς βαθύτερη καὶ ἰσχυρότερη διεθνή θεσμικὴ ὀργάνωση. Ἀποδείχθηκε αὐτὴ ἀναγκαία γιὰ ν' ἀντιμετωπισθοῦν καὶ οἱ σοβαρὲς ἀντιθέσεις ποὺ ἀνέκυψαν μὲ τὴ λήξη τοῦ ψυχροῦ πολέμου καὶ τὴν ἔκρηξη ἀνταγωνισμῶν καὶ διεκδικήσεων. Ἡ μεγάλη τραγωδία τῆς Γιουγκοσλαβίας ἀποτελεῖ τὴν πιὸ ἐπώδυνη ἐμπειρία, ποὺ ἀποκάλυψε καὶ σοβαρὲς ἀδυναμίες τοῦ εὐρύτερου συστήματος εὐρωπαϊκῆς καὶ διεθνoῦς προστασίας. Ἐπιβεβαιώθηκε ὅτι ἡ εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια τῶν λαῶν καὶ τοῦ Κόσμου μποροῦν νὰ κατοχυρωθοῦν μὲ διαρκῶς βαθύτερη οἰκονομικὴ καὶ πολιτικὴ συνεργασία, γιὰ νὰ ἐλεγχθοῦν καὶ συγκρατηθοῦν ἐθνικιστικὲς καὶ διεκδικητικὲς ἐπιδιώξεις τῶν λαῶν. Εἶναι τώρα βέβαιο ὅτι ἡ συγκράτηση τῶν ἀνόμαλων αὐτῶν τάσεων ἀπαιτεῖ συνεπῆ καὶ πλήρη ἐφαρμογὴ τοῦ συνόλου τῶν ἀρχῶν διεθνoῦς συνεργασίας. Καὶ ἐπιβάλλεται βέβαια νὰ ἀποκλεισθοῦν ἔμμεσες παραβιάσεις, καθὼς καὶ ἡ ἀνοχὴ προσχημάτων ποὺ συγκαλύπτουν ἀπαγορευμένες ἐνέργειες ἢ ἐθνικιστικὲς μανίες. Ἡ κατοχύρωση ὅμως διεθνoῦς δικαιοσύνης καὶ τάξης συνδέεται καὶ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν διαρκῶς βαθύτερη συνεννόηση καὶ συνεργασία μεταξὺ τῶν λαῶν, μὲ συστηματικὸ περιορισμὸ καὶ ἐξαφάνιση ἀκραίων ἐθνικιστικῶν τάσεων καὶ ἐπεκτατικῶν ἐνεργειῶν. Ἡ οἰκοδόμησις ἐνὸς κόσμου εἰρήνης καὶ συνεργασίας εἶναι κορυφαίας σημασίας γιὰ ὅλους τοὺς λαοὺς.

Στὴν προοπτικὴ αὐτὴ ἡ ἐνεργὸς καὶ γόνιμη ἑλληνικὴ συμμετοχὴ εἶναι ζωτικὰ ἀναγκαία, γιὰ ν' ἀντιμετωπισθοῦν προβλήματα καὶ ἀπειλὲς — ἰδίως μὲ δεδομένες τὶς ἐπιβουλὲς ποὺ περισφίγγουν τὴ χώρα. Βασικὴ προϋπόθεση ὅμως γιὰ μιὰν ἔγκαιρη καὶ ἀποτελεσματικὴ ἀντιμετώπισή τους εἶναι ἡ σταθερὴ ἀνανέωση καὶ ἐνδυνάμωση τοῦ ἑλληνικοῦ δημόσιου βίου, μὲ ἔμμονή στίς ἀρχὲς καὶ ἐπιδιώξεις ποὺ ὑπαγορεύονται ἀπὸ τὴ γεωπολιτικὴ καὶ πολιτισμικὴ μας ἰδιαιτερότητα. Ἡ ἑλληνικὴ θέσις καὶ διεθνῆς ἐπιρροὴ ἐξαρτᾶται ὅλο καὶ περισσότερο ἀπὸ τὴ συνολικὴ ἑλληνικὴ ἀνάπτυξις καὶ παρουσία, μὲ διαρκῶς συστηματικότερη διεθνή οἰκο-

νομική, πολιτική και πολιτισμική συνεργασία με τους λαούς και τις χώρες της Ν.Α. Ευρώπης και τον κόσμο της Μέσης Ανατολής και της Μεσογείου. Η ελληνική επιρροή στις εξελίξεις αυτές αποφασιστικά εξαρτάται από τη σύζευξη της συνολικής προόδου της χώρας με τον πανανθρώπινο προσανατολισμό, που αναδύεται από την πνευματική μας παράδοση — όπου βέβαια ανήκει και το ΟΧΙ του '40.

Πρέπει ἐδῶ νὰ ἐπισημανθοῦν οἱ θέσεις τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδοξίας, πού μὲ σαφήνεια καὶ ἔμφαση διεθνῶς παρουσιάζονται τὰ τελευταῖα χρόνια ἀπὸ τὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη Βαρθολομαῖο τὸν Πρῶτο. Πρὸς κάθε κατεύθυνση ἡ Ὁρθοδοξία ἐπιδιώκει τὴν ἀμοιβαία κατανόηση καὶ τὸν περιορισμὸ τῶν ἀντιθέσεων μεταξὺ τῶν λαῶν, ἐνθαρρύνει τὴν συνεργασία καὶ ἀποθαρρύνει τὴν ἀντιπαράθεση. Τὸν περασμένο Μάρτιο, μὲ πρωτοβουλία καὶ πρόσκληση τοῦ Πατριάρχου, πραγματοποιήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη, στὸ Φανάρι, συνάντηση ἀνωτάτων ἐκπροσώπων τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μὴ -χριστιανικῶν μονοθεϊστικῶν θρησκειῶν. Ἡ κοινὴ διακήρυξη πού ἐξεδόθη μετὰ τὴ συνάντηση ἀναλύει καὶ ἐξαίρει τὴν ἀνάγκη καὶ σημασία τῆς μεταξύ των ἐπικοινωνίας καὶ προσέγγισης. Καὶ κατὰ τὴ βαρυσήμαντη ὁμιλία τοῦ Προκαθημένου τῆς Ὁρθοδοξίας στὴν Ὁλομέλεια τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Κοινοβουλίου τὴν 19^η Ἀπριλίου 1994, ὅστερ' ἀπὸ ἐπίσημη πρόσκληση, ὁ Πατριάρχης Βαρθολομαῖος τόνισε ὅτι τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο σταθερὰ προτείνει καὶ στηρίζει τὸν ἀμοιβαῖο σεβασμὸ, τὸ διάλογο καὶ τὴν ἐνότητα τῶν χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν, ὅπως καὶ τὴ συνεννόηση καὶ συνύπαρξη τῶν λαῶν καὶ καταδικάζει ὅλες τὶς μορφές φανατισμοῦ, μὲ τὴν προσθήκη ὅτι ἀπὸ τὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωση καὶ τὰ ὄργανά της ἀναμένεται μιὰ γόνιμη, κοινὴ πολιτικὴ εἰρηνικῆς συνεργασίας μεταξύ τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν. Ἡ πρόταση αὐτὴ ἀπὸ τὴ φύση τῆς εἶναι πολιτισμικὴ, διευκρίνισε ὁ Πατριάρχης στὸ Στρασβοῦργο, ἀφοῦ ἀναφέρεται στὴν ἐμβάθυνση τῆς ἐπικοινωνίας μεταξύ τῶν λαῶν καὶ στὴν ἐναρμόνιση τῶν ἐθνικῶν τους παραδόσεων.

Τὸ ΟΧΙ τοῦ '40 ἀποτέλεσε καταδίκη τοῦ κακοῦ καὶ μῆνυμα πανευρωπαϊκῆς καὶ παναθρώπινης νίκης τῶν λαῶν. Στὸ ἴδιο αὐτὸ πνεῦμα ἡ πρόσκληση σὲ διάλογο καὶ συνεννόηση συνιστᾷ σήμερα μῆνυμα ἔργου καὶ ἐλπίδας.